

DOI:
УДК: 342.1

Володимир Кусмарцев,
аспірант кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Тернопільського національного
економічного університету

ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ В ОРГАНАХ ЮСТИЦІЇ

Розкрито проблемні аспекти правової охорони інформаційних правовідносин загалом та трансформації інформаційних відносин. Досліджено інформаційно-правову діяльність органів виконавчої влади, а саме: органів юстиції. Проаналізовано наукові публікації щодо вказаної тематики. Запропоновано певні підходи для покращення законодавства у сфері інформації. Розглядається питання інтеграції інформаційних правовідносин, зокрема значення та завдання інформаційних правовідносин в органах державної влади.

Ключові слова: інформація, інформаційні правовідносини, органи юстиції, реформування законодавства, суб'єкти інформаційних правовідносин.

Бібл.: 10.

Кусмарцев В.

Информационно-правовые отношения в органах юстиции

Раскрыто проблемные аспекты правовой охраны информационных правоотношений в целом и трансформации информационных отношений. Также в статье осуществляется исследование информационно правовой деятельности органов исполнительной власти, а именно органов юстиции. Проанализированы научные публикации по данной тематике. Предложено определенные подходы улучшение законодательства в сфере информации. Рассматривается вопрос интеграции информационных правоотношений, в частности значение и задачи информационных правоотношений в органах государственной власти.

Ключевые слова: информация, информационные правоотношения, органы юстиции, реформирование законодательства, субъекты информационных правоотношений.

Kusmartsev V.

Information Legal Relations In Justice Bodies

The article deals with the problematic aspects of legal protection of information relations in general and transformation of information relations. The article also examines the information and legal activities of the executive authorities, namely the bodies of justice. Scientific publications on this topic have been analyzed. Some approaches have been proposed to improve information law. The issue of integration of information legal relations is considered, in particular the importance and task of information legal relations in state authorities.

Information sphere is an important component of the social order, which significantly influences the further development of society as a whole. Information relationships are a kind of relationships that arise in society and are governed by the rules of law. For the reform of the judicial system in Ukraine to be effective, the state must create conditions for facilitating the procedure for citizens to go to court and for changing paper documents to electronic ones, and for them to be able to organize and integrate them into one system of document circulation. It should be remembered that an important prerequisite for improving public administration in the field of information is the right of everyone to access information.

Keywords: information, information legal relations, justice bodies, law reform, legal information entities.

Постановка проблеми. Сьогодні роль інформації у житті суспільства надзвичайно важлива. В Конституції України зазначено, що кожен громадянин має право ознайомлюватись з офіційними даними про себе, що не є таємницею, яка захищається законом. Посадові особи не повинні втручатися в діяльність засобів масової інформації. Вони зобов'язані піклуватися про забезпечення сприятливих умов для використання громадянином усіх доступних йому відомостей, отриманих через засоби масової інформації [10, с. 178]. З огляду на це ми можемо говорити, що держава є гарантом конституційного права на інформацію.

Сучасне реформування законодавства України із застосуванням європейських стандартів щодо інформаційно-правових відносин між населення і державними органами потребує покращення. Для державної служби інформація сьогодні є не просто формою зберігання і способом обміну певними даними.

Інформація набула значення стратегічного ресурсу для прийняття потрібного у певний момент часу управлінського рішення. Проте через наявні значні проблеми у нашому суспільстві, зокрема в економічній, соціальній та політичній сферах, в державі склалася загрозлива ситуація із забезпеченням основних прав та свобод людини щодо отримання повної, неупередженої та об'єктивної інформації, яка необхідна для прийняття правильних рішень.

Мета дослідження – проаналізувати інформаційно правові відносини в українському суспільстві та розробити практичні рекомендації щодо реформування інформаційного законодавства, поміркувати про необхідність вдосконалення системи відповідного правового регулювання відносин в органах юстиції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми інформаційного права та інформаційні правовідносини досліджували І. В. Арістова, О. А. Баранов, В. М. Боєр, В. М. Брижко, Г. В. Виноградова, Л. П. Коваленко, В. А. Копилов, О. В. Кохановська, Д. О. Маріц, Р. В. Тарасенко, В. М. Фурашев та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом багатьох років інформаційні відносини найбільш поширеними в суспільстві. Шляхом застосування нормативно-правових актів офіційні інформаційні відносини набули статусу інформаційно-правових та упорядкували всі сфери суспільних відносин. У сучасній науковій літературі наявна чимала кількість досліджень на тему правової природи інформаційних правовідносин. У науковій спільноті поширені різні думки щодо правовідносин: одні вважають, що інформаційно-правові відносини є частиною будь-яких інших правовідносин, на думку інших науковців, інформаційні правовідносини є специфічною однорідною групою суспільних відносин, предметом яких виступає інформація.

Варто зазначити, що в науковій літературі є два підходи: згідно з першим інформаційні правовідносини – це доступ громадськості до інформації, а інший трактує їх, як забезпечення адміністративно управлінської діяльності органів влади на підставі систематизації (збирання, оброблення, упорядкування, зберігання тощо) інформації. Проблемними питаннями цієї тематики вважають: відсутність законодавчо закріпленої уніфікованої дефініції терміна «інформаційні правовідносини», відсутність кодифікованого акта про інформацію, інформаційно-правову відповідальність, специфічність об'єкта інформаційно-правових відносин тощо.

На думку Л. П. Коваленко, інформаційні правовідносини є відокремленою, однорідною групою суспільних відносин, що виникають під час обігу інформації в інформаційній сфері в результаті здійснення інформаційних процесів у порядку реалізації кожним інформаційних прав і свобод, а також у порядку виконання обов'язків органами виконавчої влади і місцевого самоврядування щодо забезпечення гарантій інформаційних прав і свобод [4, с. 117]. В. А. Копилов визначає інформаційні правовідносини, як врегульовані інформаційно-правовою нормою інформаційні відносини, сторони яких є носіями взаємних прав та обов'язків, встановлених та гарантованих інформаційно-правовою нормою [6, с. 122].

Варто сказати, що наявна велика кількість наукових публікацій щодо інформаційних правовідносин, зокрема їх загальних положень. Проте ще малодослідженими є галузеві напрямки, а саме: інформаційні правовідносини в органах юстиції чи судовій владі.

Зробивши аналіз наукових досліджень з цієї тематики, виявлено, що думки вчених різняться. Зокрема, більшість науковців підтримують концепцію існування інформаційних правовідносин як самостійних правовідносин, інші – навпаки заперечують цей факт і визначають інформаційні правовідносини не як самостійні, а як частину певних складних правовідносин узгодженої роботи законодавчої та виконавчої гілок влади [7, с. 102].

Ще у 2010 р. Україна ратифікувала «Конвенцію про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних та Додаткового протоколу до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних стосовно органів нагляду та транскордонних потоків даних», що стало вагомим внеском у сфері захисту персональних даних.

Зміст цієї конвенції окреслює забезпечення на території країни для кожної особи дотримання її прав та основоположних свобод у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних. З метою реалізації положень зазначеної конвенції було ухвалено Закон України «Про захист персональних даних» [5], який деталізував засади регулювання правових відносин, пов'язані із захистом і обробкою персональних даних, та спрямований на захист основних прав і свобод людини й громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя у зв'язку з обробкою персональних даних.

На вимогу положень названого закону модернізовано також підзаконну законодавчу базу регулювання відносин у цій сфері. Так, Наказом Міністерства юстиції України від 22.07.2013 р. № 1466/5 внесено зміни до деяких наказів Міністерства юстиції України щодо удосконалення правового регулювання у сфері захисту персональних даних, зокрема Типового порядку обробки персональних даних у базах

персональних даних, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 30 грудня 2011 р. № 3659/5, а також до наказу Міністерства юстиції України від 08 липня 2011 р. № 1824/5 «Про затвердження форм заяв про реєстрацію бази персональних даних та про внесення змін до відомостей Державного реєстру баз персональних даних і порядку їх подання».

Саме сьогодні взаємодія органів державної влади та місцевого самоврядування, ЗМІ, громадськості розпорошені в нормативно-правових актах, частину з яких становлять рішення Кабінету Міністрів України. Немає чітко визначених стандартів для обміну інформацією між владою та громадськістю. Цю ситуацію можна покращити лише за умови докладання неабияких зусиль та узгодженої роботи законодавчої і виконавчої гілок влади.

Не менш значною все ще є проблема, пов'язана з недоліками в самому законодавстві: частина положень чинного інформаційного законодавства застаріла, недостатньо розроблені юридичні правові механізми реалізації і захисту права на інформацію, простежується термінологічна непорядкованість, наявні суперечності та колізії у регулюванні певного кола суспільних відносин різними законами, що призводить до неоднозначного тлумачення їх норм та створює труднощі для їх застосування. Окрім цього, негативним чинником, який впливає на стан забезпечення права на інформацію, є низький рівень правосвідомості та інформаційно-правова культура громадян, посадових і службових осіб.

У законодавстві України не має чіткого визначення таких понять інформаційно правових відносин: «державна інформація», «доступ до інформації», «предмет інформаційних правовідносин», «об'єкт інформаційного права». Чинний Закон України «Про інформацію» потребує внесення певних змін (потрібно надати чітке визначення понять, встановити режим доступу до певної інформації, а також визначити чіткі критерії відомостей і даних).

Як було зазначено, відбувається швидка інтеграція інформаційних відносин в сфері суспільного життя. Наукові категорії, розроблені в межах інформаційного права, дедалі частіше використовуються іншими галузями знань, що свідчить про універсальність інформаційного права та про його вплив у всіх сферах наукових досліджень.

Взявши до уваги реформу судової системи, де пріоритетним є підвищення якості правосуддя, раціональне застосування інформаційних технологій надасть можливість розвантажити суддів справами незначної складності (малозначимими справами). Однією з важливих передумов вдосконалення державного управління в галузі інформації є врегулювання права кожного на доступ до інформації.

Поступове реформування інформаційного законодавства, на нашу думку, має розпочатися з ухвалення нового закону про інформацію, а також внесення змін до законів у галузі інформації. Згодом необхідно систематизувати інформаційне законодавство шляхом його кодифікації, зокрема потрібно прийняти Інформаційний кодекс України, де було б чітко визначено поняття інформаційних правовідносин, види інформації, а також поділ інформації за режимом доступу, та виробити поетапний порядок здійснення запитів на інформацію.

Безперечно, сучасне суспільство не зможе прожити без достатньої кількості інформації. Тому головною метою Програми інформатизації судів загальної юрисдикції та інших установ судової системи визначено вдосконалення інформаційно-телекомунікаційної системи судів, а саме: якісне поліпшення рівня судового захисту прав і свобод громадян та юридичних осіб; підвищення доступності, зростання довіри до органів правосуддя, поліпшення думки населення про суди, їх роль та соціальну значимість; формування позитивного іміджу судової системи загалом; підвищення правового рівня інформованості населення, їх ділової активності щодо забезпечення захисту своїх прав, свобод і законних інтересів у судовому порядку [5].

Як зазначає Н.В. Кушакова-Костицька, розвиток сучасної техногенної цивілізації, зокрема у формі інформаційного суспільства, пропонує інший варіант правосуддя – електронний, тобто на базі інформаційних технологій, що передбачає автоматизацію певних судових процедур та спрощення інформування зацікавлених осіб через мережу Інтернет, засоби мобільного зв'язку тощо [7, с. 104].

Проте неможливо повністю автоматизувати судовий процес, оскільки судочинство також має містити людський фактор, а не сприйматися учасниками судового процесу, як суто технічну діяльність.

Правові відносини, що виникають у публічній сфері суспільства та держави в ході одержання, використання, поширення та зберігання інформації, характеризуються значним динамізмом і нестабільністю правової регламентації. Щоб забезпечити різноманітність суспільних процесів та не втратити свою актуальність, зазнавши кардинальних змін (щодо відносини у сфері електронного урядування, надання адміністративних послуг, електронної демократії та ін.) система публічних потреб в інформаційній сфері сприяла змінам і коригуванню адміністративно-правових норм. Це зумовлює виникнення нових або оновлення суспільних відносин у владно-управлінській сфері (перш за все у сфері обігу інформації) [1, с. 106].

Міністерство юстиції України – це орган, який координує і організовує державно-правову реформу, а також сприяє формуванню державно-правової політики. Діяльність Міністерства юстиції є багатогранною, оскільки воно охоплює широке коло державно-правових та суспільних відносин. Головна мета цього органу – повне сприяння зміцненню інститутів державної влади України, захист прав людини, проведення державної правової політики та інформаційно-правових відносин.

Особливість інформаційних відносин, що підлягають правовому регулюванню, полягає в тому, що вони знаходяться на перехресті публічного і приватного права та неухильно служать предметом наукових напрацювань фахівців з конституційного, адміністративного, фінансового, цивільного та інших галузей права. Цьому сприяє чимало чинників. Насамперед це значущість інформаційних відносин для держави й суспільства, а також постійне (перманентне) реформування інформаційної соціальної сфери, що впливає безпосередньо на розвиток держави. Значний інтерес науковців до цього питання зумовлений наявністю інформаційних відносин у різних сферах суспільного життя [10, с. 5].

Висновки. Отже, інформаційна сфера виступає важливим складником суспільного ладу, який суттєво впливає на розвиток суспільства. Інформаційні правовідносини – це різновид відносин, що виникають в суспільстві та регулюються нормами права. Щоб реформування судової системи в Україні було ефективним, державі необхідно створити умови для полегшення порядку звернення громадян до суду та змінення паперових документів на електронні, а також можливість систематизувати їх і об'єднати в одну систему документообігу. Слід не забувати, що важливою передумовою покращення державного управління в галузі інформації є право кожної особи на доступ до інформації.

Варто зазначити, що не менш важливим фактором розвитку інформаційних відносин є правова культура та правова свідомість. Вона виступає фактором поваги до права. В умовах перебудови суспільства з громадянського на інформаційне у суб'єктів інформаційних відносин виникає гостра необхідність формування правосвідомості та правової культури. Без адміністративно-правових норм неможливо побудувати інформаційно-правове суспільство.

Зародження інформаційних правовідносин привело до виникнення нових напрямів у державному управлінні, а саме:

- використання інформаційно-комунікаційних технологій для надання послуг організаціям і населенню;
- електронна взаємодія органів влади між собою, із організаціями, громадянами – он-лайн будинок юстиції, Кабінет електронних сервісів.
- оптимізації діяльності перетворень державного сектору за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Список використаних джерел

1. Арістова І. В. Становлення науки «інформаційне право»: питання методології (частина друга). *Публічне право*. 2016. № 3. С. 102–110. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2016_3_16 (дата звернення: 15.10.2019).
2. Про внесення змін до Закону України «Про захист персональних даних» : Закон України від 23 лют. 2012 р. № 4452-VI. *Офіційний вісник України*. 2012. № 97. Ст. 3899.
3. Про державну підтримку розвитку індустрії програмної продукції : Закон України від 16 жовт. 2012 р. № 5450-VI. *Офіційний вісник України*. 2013. № 58. Ст. 2105.
4. Коваленко Л. П. Теоретичні проблеми інформаційного права України. Харків : Право, 2012. 247 с.
5. Концепція галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції та інших установ судової системи. Державна Судова Адміністрація України. URL : <http://court.gov.ua/userfiles/concept.pdf> (дата звернення: 18.11.2019).
6. Копилов В. А. Информационное право : учебник. Изд. 2-е, перераб. и доп. Москва : Юрист, 2002. 512 с.
7. Кушакова-Костицька Н. В. Електронне правосуддя: українські реалії та зарубіжний досвід. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 103–109.
8. Сидоренко О. Інформаційні ресурси як об'єкт інформаційних правовідносин. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 4. С. 173–182.
9. Солончук І. В. Інформаційні правовідносини в контексті цивільного судочинства. *Інформація і право*. 2018. № 1(24). С. 164–173.
10. Хуторян Н. М. Пенсійні правовідносини в Україні : монографія / Н. М. Хуторян, Я. В. Сімутіна, М. П. Стадник та ін. ; відп. ред. Н. М. Хуторян, Я. В. Сімутіна. Київ : Юрид. думка, 2013. 276 с.

References

1. Aristova, I. V. (2016). Stanovlennia nayku «informatchiune pravo»: putannia metodolohii (chastuna dryha) [The formation of science «information law»: a methodology issue (part two)]. *Publichne pravo – Publik Law*, 3, 102-110. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2016_3_16 [in Ukrainian].
2. Pro vnesennia zmin do Zakony Ukrainu «Pro zahust personalnuh danuh»: Zakon Ukrainy vid 23 lyst. 2012 r. № 4452-VI [«On protection of personal data»: the law of Ukraine of 23 February. 2012 № 4452-VI] (2012). *Ofichiinui visnuk Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine*, 97, 3899 [in Ukrainian].
3. Pro derzhavnu pidtrumky rozvutky indystryi programnoi prodyktsii: Zakon Ukrainu vid 16 zhovt. 2012 r. № 5450-VI [The law of Ukraine of October 16 on state support for the development of the software industry. 2012 No. 5450-VI] (2013). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine*, 58, 2105 [in Ukrainian].
4. Kovalenko, L. P. (2012). Teoretichni problemy informatsiynoho prava Ukrainy [Theoretical problems of information law of Ukraine]. Harkiv [in Ukrainian].
5. *Kontseptsia haluzevoi prohramy informatyzatchii sudiv zahalnoi yurysdyktsii ta inshyh ustanov sudovoi systemy [The concept of a sector-specific program for informing courts of general jurisdiction and other institutions of the judicial system]*. Derzhavna sydova sistema. Retrieved from <http://court.gov.ua/userfiles/concept.pdf> [in Ukrainian].
6. Kopilov, V. A. (2002). Informatsionnoe pravo: uchebnyk [Information law: a textbook]. Izd. 2-e, pererab. i dop. Moscva [in Russian].
7. Kushakova-Kostytska, N.V. (2013). Electronne pravosyddia: ukrainski realiii ta zarybizhnui disvid [E-Justice: Ukrainian Realities and Foreign Experience] *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnih sprav - Law Journal of the National Academy of the Interior*, 103-109 [in Ukrainian].
8. Sidorenko, O. (2018). Informatsiini resursy yak obiekt informatsiynuh pravovidnosun. [Information resources as an object of information relationships.] *Pidpruemnytstvo, gospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, economy and law*, 4, 173-182 [in Ukrainian].
9. Solonchuk, I. V. (2018). Informatsiini pravovidnosyny v konteksti tsyvilnoho sudochynstva [Information relations in the context of civil proceedings]. *Informatsia i parvo – Information and Law*, 1(24), 164-173 [in Ukrainian].
10. Khutoryan, N. M. (2013). Pensiini pravovidnosyny v Ukraini: monohrafia [Retirement Relations in Ukraine: Monograph]. Kyiv: Urud. Dumka [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 18.11.2019.